

Дейниченко Л.М. (ORCID 0000-0002-1944-2066),
Свіденська Г.М. (ORCID 0000-0003-1580-8881),
Піддубна В.В. (ORCID 0009-0002-3084-7934),
Раджабова С.Ш. (ORCID 0000-0001-6565-621X),
Юдіна Г.О. (ORCID [0000-0002-3316-3880](https://orcid.org/0000-0002-3316-3880))

ДІАГНОСТИКА ПРОФЕСІЙНОГО САМОВИЗНАЧЕННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

У статті досліджено проблему професійного самовизначення особистості в ранньому юнацькому віці в умовах динамічних соціально-економічних змін. Актуальність роботи зумовлена суперечністю між суспільним запитом на професійно мотивованих фахівців та недостатнім рівнем психологічної готовності випускників до усвідомленого вибору життєвого шляху.

Мета статті полягає у емпіричному вивченні психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників, а також визначенні його структурних компонентів з урахуванням мотиваційних, емоційних і рефлексивних чинників.

Методологічну базу дослідження склали діагностичні методики: тест емоційного інтелекту Н. Холла, методики вивчення ціннісних орієнтацій О. Моткова, Т. Огневої та М. Рокича, тест професійного самовизначення Дж. Голланда. Емпіричне дослідження охопило 120 учнів 10-х класів із Донецької, Харківської та Черкаської областей.

Результати дослідження засвідчили, що рівень емоційного інтелекту виступає вагомим регулятором професійної рефлексії. Виявлено значущі гендерні відмінності: дівчата демонструють вищі показники емпатії та емоційної усвідомленості, що створює передумови для більш глибокого осмислення професійних намірів. Встановлено диференціацію ціннісних ієрархій: юнаки частіше орієнтовані на зовнішні цінності (статус, матеріальний добробут), тоді як дівчата — на внутрішні (саморозвиток, духовність). За методикою Дж. Голланда визначено домінування соціального типу особистості у вибірці, що вказує на схильність молоді до професій у сфері міжособистісної взаємодії.

Виявлено психологічний розрив між рівнем значущості та реалізацією зовнішніх цінностей, що може виступати чинником тривожності та ситуативності професійного вибору. Узагальнено, що професійне самовизначення є багатофакторним процесом, де провідну роль відіграють емоційна саморегуляція та ієрархія цінностей. Результати дослідження можуть бути використані для розробки диференційованих програм профорієнтаційної роботи та психологічного супроводу старшокласників.

Ключові слова: *професійне самовизначення, старшокласники, емоційний інтелект, ціннісні орієнтації, гендерні відмінності, професійний тип особистості, психологічна готовність, професійний вибір.*

Постановка проблеми. У сучасних соціально-економічних та освітніх умовах проблема професійного самовизначення учнівської молоді набуває особливої наукової та практичної значущості. Динамічні зміни на ринку праці, поява нових професій, трансформація вимог до компетентностей майбутніх фахівців, а також зростання ролі особистісної відповідальності за власну життєву траєкторію актуалізують необхідність раннього й усвідомленого професійного вибору. Особливої уваги в цьому контексті потребує старший шкільний вік, який є сенситивним періодом формування професійних намірів, ціннісно-сміслових орієнтацій та образу майбутнього «Я».

Разом із тим, практика діяльності закладів загальної середньої освіти засвідчує наявність низки суперечностей між соціальним запитом на самостійних, мотивованих і професійно зорієнтованих випускників та недостатнім рівнем їхньої психологічної готовності до усвідомленого вибору професійного шляху. Багато старшокласників здійснюють професійний вибір ситуативно, під впливом зовнішніх чинників — батьківських очікувань, соціальних стереотипів, престижності професії або випадкових обставин, — без глибокого аналізу власних індивідуально-психологічних ресурсів, здібностей, інтересів і цінностей. Це, своєю чергою, зумовлює ризики професійної дезадаптації, зниження навчальної мотивації та втрати сенсу професійної діяльності в майбутньому.

Особливої проблемності набуває питання науково обґрунтованої діагностики професійного самовизначення старшокласників, яка дозволила б виявити не лише рівень сформованості професійних намірів, а й структурні компоненти цього процесу — когнітивні уявлення про світ професій, мотиваційно-ціннісні орієнтації, емоційно-регулятивні характеристики та

здатність до рефлексивного аналізу власного вибору. Відсутність системного діагностичного підходу ускладнює розробку ефективних програм психолого-педагогічного супроводу професійного самовизначення та знижує результативність профорієнтаційної роботи в закладах освіти.

Таким чином, наявна об'єктивна потреба у ґрунтовному психологічному дослідженні особливостей і рівня професійного самовизначення старшокласників, зокрема з позицій сучасних діагностичних підходів. Розв'язання цієї проблеми є важливим як для розвитку теорії професійного самовизначення, так і для вдосконалення практики психологічного супроводу учнів у період прийняття життєво важливих професійних рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній психологічній науці проблема професійного самовизначення особистості посідає провідне місце, що зумовлено ускладненням соціально-економічних умов, трансформацією ринку праці та зростанням вимог до суб'єктної активності особистості у процесі вибору життєвого й професійного шляху.

У наукових дослідженнях професійне самовизначення розглядається як складний, багаторівневий процес, що інтегрує особистісні та соціальні детермінанти й розгортається впродовж тривалого періоду розвитку особистості [1; 6].

Концептуальні засади дослідження професійного самовизначення представлені у працях А. Авер'янової, яка трактує його як цілісний психологічний феномен, пов'язаний із розвитком самосвідомості, формуванням ціннісних орієнтацій та усвідомленням власних можливостей у контексті соціальних очікувань [1]. Подібний підхід простежується і в дослідженнях І. Калюжної, де професійне самовизначення старшокласників аналізується крізь призму психологічних чинників, зокрема мотиваційної спрямованості, сформованості образу «Я» та здатності до рефлексивного аналізу власних професійних намірів [6].

Значна частина сучасних наукових праць зосереджена на вивченні вікових особливостей професійного самовизначення у ранній юності. Так, Ю. Бодашевська, досліджуючи гендерний аспект професійного самовизначення, обґрунтовує залежність професійних орієнтацій старшокласників від поєднання індивідуально-психологічних характеристик та соціокультурних стереотипів, що визначає специфіку професійного вибору в юнацькому віці [2]. У цьому контексті О. Пінська акцентує увагу на сенситивності раннього юнацького періоду для

формування професійних планів і професійної ідентичності, підкреслюючи значення усвідомленого ставлення до власного майбутнього [8].

Окремий напрям сучасних досліджень пов'язаний із аналізом рефлексивності як ключового психологічного механізму професійного самовизначення. Як зауважують І. Остополець, К. Маннапова, І. Медвідь, С. Раджабова, І. Табачник, - «рефлексивність є не лише когнітивним механізмом самопізнання, а й метапсихічною функцією, яка формує основу цілеспрямованого саморозвитку. Саме завдяки рефлексивним процесам відбувається узгодження внутрішніх ресурсів особистості - мотиваційних, емоційних, когнітивних і поведінкових». [7, С.103]. У цьому аспекті рефлексивність розглядається як метапсихічна функція, що забезпечує цілісність процесів саморозвитку та усвідомленого прийняття рішень, зокрема і щодо професійного самовизначення, а також опосередковує здатність особистості до осмислення власної професійної траєкторії.

Розвиток ідеї динамічності професійного самовизначення простежується у дослідженнях К. Горішньої, де акцентується увага на феномені вторинного професійного самовизначення як індивідуальної траєкторії особистісного і професійного розвитку, що передбачає перегляд і корекцію професійних намірів упродовж життєвого шляху [3]. Такий підхід розширює традиційне розуміння професійного вибору, підкреслюючи його процесуальний і відкритий характер.

У сучасних психологічних дослідженнях також підкреслюється значущість емоційної сфери в процесі професійного самовизначення. Зокрема, В. Зарицька доводить, що розвиток емоційного інтелекту виступає важливим соціально-психологічним ресурсом, який забезпечує ефективну саморегуляцію, усвідомлення власних переживань та здатність до прийняття зважених професійних рішень [5]. Аналогічно Т. Єлова серед основних чинників професійного самовизначення старшокласників виокремлює взаємодію мотиваційних, когнітивних та емоційних компонентів, що зумовлюють цілісність і стійкість професійних намірів [4].

У межах процесуального підходу професійне самовизначення старшокласників розглядається як цілеспрямований і поетапний процес. А. Шевенко наголошує, що професійний вибір формується поступово, у процесі розвитку самосвідомості, накопичення життєвого досвіду та становлення відповідальності за прийняті рішення щодо майбутньої професійної діяльності [9].

Отже, аналіз наукових досліджень засвідчує, що професійне самовизначення старшокласників є складним психологічним феноменом, у структурі якого провідну роль відіграють рефлексивність, мотиваційна спрямованість, емоційний інтелект та рівень самосвідомості. Водночас недостатньо розробленими залишаються питання комплексної психологічної діагностики структурних компонентів професійного самовизначення, що актуалізує необхідність подальших емпіричних досліджень у цьому напрямі.

Мета статті полягає у емпіричному вивченні психологічних особливостей професійного самовизначення старшокласників, а також визначенні його структурних компонентів з урахуванням мотиваційних, емоційних і рефлексивних чинників.

Виклад основного матеріалу і результатів дослідження. Емпіричне дослідження особливостей професійного самовизначення старшокласників здійснювалося в логіці комплексного підходу, що передбачає аналіз особистісних, емоційних та ціннісно-мотиваційних чинників вибору майбутньої професійної діяльності. Такий підхід дозволив розглядати професійне самовизначення не як ізольований акт вибору, а як багатовимірний психологічний процес, тісно пов'язаний з розвитком емоційного інтелекту, системи цінностей і доміантних професійних схильностей особистості.

В дослідженні було використано наступні психодіагностичні методики: тест на визначення рівня емоційного інтелекту (Н. Холл); методика «Ціннісні орієнтації» (О.І. Мотков та Т.О. Огнева); методика вивчення ціннісних орієнтацій (за М. Рокичем); методика професійного самовизначення Дж. Голланда. Дослідження проводилось на базі навчальних закладів Донецької, Харківської та Черкаської областей. До вибірки були залучені учні 10 класів. Загальна кількість учасників становила 120 осіб: 60 юнаків та 60 дівчат.

Аналіз результатів первинного дослідження рівня емоційного інтелекту за методикою Н. Холла засвідчив, що у більшості старшокласників він сформований на середньому рівні, однак із чітко вираженими гендерними відмінностями. Дівчата демонструють значно вищі показники як за інтегральним рівнем емоційного інтелекту, так і за всіма його структурними компонентами. Найбільші відмінності зафіксовано за показниками емпатії, розпізнавання емоцій інших та керування емоціями, що свідчить про крашу сформованість міжособистісної емоційної компетентності у дівчат.

Рівні емоційного інтелекту за методикою Н. Холла (у %)

Рівень ЕІ	Юнаки (n=60)	Дівчата (n=60)	Загалом (N=120)
Низький	25% (15)	10% (6)	17,5% (21)
Середній	60% (36)	55% (33)	57,5% (69)
Високий	15% (9)	35% (21)	25% (30)

Таблиця 2

Середні показники компонентів емоційного інтелекту

Компоненти ЕІ	Юнаки (M ± SD)	Дівчата (M ± SD)
Емоційна обізнаність	24,3 ± 4,2	28,7 ± 3,9
Керування власними емоціями	22,8 ± 4,5	27,9 ± 4,1
Самотивація	23,5 ± 4,0	26,8 ± 3,7
Емпатія	21,7 ± 4,6	29,4 ± 3,8
Розпізнавання емоцій інших	22,1 ± 4,3	28,9 ± 3,6
Інтегральний показник ЕІ	114,4 ± 12,3	141,7 ± 11,8

Виявлені особливості мають принципове значення для процесу професійного самовизначення, оскільки емоційний інтелект виступає важливим регулятором прийняття рішень, саморефлексії та усвідомлення власних професійних намірів. Більш високий рівень емоційної усвідомленості та самотивації у дівчат створює сприятливі умови для глибшого осмислення власних інтересів, можливостей і цінностей, що, своєю чергою, позитивно впливає на усвідомленість професійного вибору. Водночас відносно нижчі показники емоційного інтелекту у юнаків можуть ускладнювати процес самопізнання та підвищувати ризик ситуативного або зовнішньо зумовленого вибору професії.

Результати дослідження ціннісних орієнтацій за методикою О.І. Моткова та Т.О. Огневої доповнюють отриману картину й свідчать про наявність суттєвих гендерних відмінностей у структурі життєвих пріоритетів старшокласників.

Юнаки виявляють більшу орієнтацію на зовнішні цінності - матеріальний добробут, соціальний статус, професійний успіх, тоді як дівчата більшою мірою орієнтовані на внутрішні цінності, пов'язані з саморозвитком, духовністю та внутрішньою гармонією.

Таблиця 3

Показники значущості та реалізації цінностей (методика О.І. Моткова та Т.О. Огнєвої) (M ± SD)

Тип цінностей	Юнаки (значущість)	Юнаки (реалізація)	Дівчата (значущість)	Дівчата (реалізація)
Зовнішні (матеріальний добробут, статус)	4,5 ± 0,6	3,6 ± 0,7	4,1 ± 0,7	3,4 ± 0,6
Внутрішні (саморозвиток, духовність)	4,0 ± 0,7	3,8 ± 0,6	4,6 ± 0,5	4,3 ± 0,5

Важливим є те, що в обох групах спостерігається розрив між значущістю та реалізацією зовнішніх цінностей, що вказує на наявність внутрішньої напруги між бажаним і досягнутим. Така невідповідність може виступати психологічним чинником тривожності, невпевненості у майбутньому та коливань у професійному виборі. Водночас реалізація внутрішніх цінностей є більш узгодженою, особливо у дівчат, що свідчить про більшу інтеграцію внутрішніх смислів у повсякденну життєдіяльність.

Дані, отримані за методикою М. Рокича, поглиблюють розуміння мотиваційної основи професійного самовизначення старшокласників. Домінування таких термінальних цінностей, як здоров'я, любов, щасливе сімейне життя, матеріально забезпечене життя та свобода, свідчить про орієнтацію учнів на базову життєву стабільність і міжособистісне благополуччя. При цьому дівчата більшою мірою надають значущості емоційно-соціальним цінностям, тоді як юнаки - матеріальним і статусним.

Таблиця 4

Рейтинг провідних термінальних цінностей (за М. Рокичем)

Юнаки	Дівчата	Ранг
-------	---------	------

Матеріально забезпечене життя	Любов	1
Здоров'я	Щасливе сімейне життя	2
Свобода	Здоров'я	3
Щасливе сімейне життя	Свобода	4
Любов	Матеріально забезпечене життя	5

Інструментальні цінності обох груп характеризуються високою значущістю відповідальності, самоконтролю, чесності та незалежності, що свідчить про сформованість у старшокласників базових морально-вольових якостей, необхідних для майбутньої професійної діяльності. Разом з тим, гендерні відмінності у пріоритетах інструментальних цінностей корелюють із результатами дослідження емоційного інтелекту: вищі показники емпатії та соціальної чутливості у дівчат поєднуються з вищою значущістю терпимості, чуйності та вихованості.

Результати методики професійного самовизначення Дж. Голланда показали, що в досліджуваній вибірці домінує соціальний тип особистості, що свідчить про значний потенціал старшокласників до професій, пов'язаних із міжособистісною взаємодією, допомогою та соціальною відповідальністю. Значна представленість інтелектуального типу вказує на наявність у частини учнів схильності до аналітичної та науково-дослідницької діяльності.

Таблиця 5

Розподіл типів особистості за Дж. Голландом (у %)

Тип	Юнаки	Дівчата	Загалом
Реалістичний (R)	15%	10%	12,5%
Інтелектуальний (I)	20%	18%	19%
Соціальний (S)	25%	35%	30%
Підприємницький (E)	15%	12%	13,5%
Конвенційний (C)	15%	15%	15%

Артистичний (А)	10%	10%	10%
-----------------	-----	-----	-----

Рівномірне представлення реалістичного, підприємницького та конвенційного типів свідчить про різноманітність професійних інтересів і відсутність односторонньої орієнтації у вибірці. Менша частка артистичного типу може бути пов'язана як із особливостями освітнього середовища, так і з недостатніми умовами для розвитку та підтримки творчого потенціалу учнів.

Таблиця 6

Кореляційні зв'язки між рівнем емоційного інтелекту, ціннісними орієнтаціями та професійними типами (за Пірсоном)

Показники	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Інтегральний ЕІ	—							
2. Внутрішні цінності	.48**	—						
3. Зовнішні цінності	.12	-.34**	—					
4. Термінальні цінності (емоційно-соціальні)	.41**	.52**	-.18*	—				
5. Термінальні цінності (матеріально-статусні)	.09	.15	.44**	-.22*	—			

6. Соціальний тип (S)	.46**	.39**	-.14	.43**	-.08	—		
7. Інтелектуальний тип (I)	.28*	.24*	.05	.19*	.11	.26*	—	
8. Підприємницький тип (E)	-.06	-.12	.31**	-.10	.37**	-.18*	.14	—
9. Реалістичний тип (R)	-.21*	-.17	.22*	-.15	.29*	-.25*	-.09	.18
10. Конвенційний тип (C)	-.08	-.05	.27*	-.04	.33**	-.16	.07	.21*
11. Артистичний тип (A)	.19*	.26*	-.09	.24*	-.03	.22*	.18*	-.07

Проведений кореляційний аналіз дозволив виявити системні взаємозв'язки між показниками емоційного інтелекту, структурою ціннісних орієнтацій та типами професійної спрямованості старшокласників. Зокрема, встановлено помірний позитивний зв'язок між інтегральним показником емоційного інтелекту та внутрішніми цінностями ($r = 0,48$, $p \leq 0,01$), що свідчить про суттєву інтеграцію емоційної компетентності з орієнтацією особистості на саморозвиток, духовність, внутрішню гармонію та смисложиттєві пріоритети. Отримані результати підтверджують положення про те, що здатність до усвідомлення й регуляції власних емоцій, емпатійність і соціальна чутливість виступають психологічною основою інтеріоризації гуманістичних цінностей та формування зрілої системи життєвих смислів.

Виявлено також позитивні кореляційні зв'язки між емоційним інтелектом і соціальним типом особистості за Дж. Голландом ($r = 0,46$, $p \leq 0,01$), що вказує

на закономірну спрямованість емоційно компетентних учнів до професій, пов'язаних із міжособистісною взаємодією, допомогою, навчанням і соціальною відповідальністю. Менш виражені, проте статистично значущі зв'язки простежуються з інтелектуальним ($r = 0,28$, $p \leq 0,05$) та артистичним типами ($r = 0,19$, $p \leq 0,05$), що дозволяє припустити роль емоційної рефлексії та креативності у формуванні інтересу до аналітичної, дослідницької й творчої діяльності. Таким чином, емоційний інтелект виступає чинником, який опосередковує як соціально-комунікативну, так і пізнавально-творчу професійну спрямованість.

Натомість зовнішні (матеріально-статусні) цінності продемонстрували позитивні зв'язки з підприємницьким ($r = 0,31$, $p \leq 0,01$) та конвенційним типами ($r = 0,27$, $p \leq 0,05$), що відображає орієнтацію відповідних учнів на досягнення соціального визнання, економічної стабільності та структурованого професійного середовища. Така конфігурація зв'язків свідчить про узгодженість мотиваційно-ціннісної сфери з прагматичною та статусною спрямованістю професійного вибору.

Водночас виявлений слабкий, але статистично значущий негативний зв'язок між емоційним інтелектом і реалістичним типом ($r = -0,21$, $p \leq 0,05$) може інтерпретуватися як тенденція до меншої залученості емоційної рефлексії у виборі професій, зорієнтованих на предметно-практичну діяльність і технічні операції. Це не означає відсутності емоційної компетентності у представників реалістичного типу, проте вказує на іншу структуру психологічних пріоритетів, у якій домінують операційно-практичні вміння.

Особливої уваги заслуговує той факт, що соціальний тип має найбільшу кількість позитивних кореляцій із показниками емоційної та ціннісної сфери. Така інтеграція підтверджує його гуманістичну спрямованість та підкреслює роль емоційного інтелекту як ключового психологічного ресурсу професійного самовизначення в період ранньої юності. У цілому отримані результати дають підстави розглядати емоційний інтелект як системоутворювальний чинник, що поєднує мотиваційно-ціннісні орієнтації з професійними інтересами та забезпечує більш усвідомлений і внутрішньо узгоджений професійний вибір.

Висновки. Узагальнюючи результати дослідження, можна стверджувати, що професійне самовизначення старшокласників є складним багатофакторним процесом, у якому ключову роль відіграють емоційний інтелект та система ціннісних орієнтацій. Виявлені гендерні відмінності вказують на необхідність

диференційованого підходу до психологічного супроводу професійного вибору, з урахуванням емоційних, мотиваційних і ціннісних особливостей учнів.

Подальші дослідження. Отримані дані створюють наукове підґрунтя для розробки та впровадження програм розвитку професійного самовизначення, спрямованих на підвищення рівня усвідомленості, внутрішньої узгодженості та психологічної готовності старшокласників до вибору майбутнього професійного шляху.

Література

1. Авер'янова А. В. Концептуальні підходи до проблеми професійного самовизначення особистості у вітчизняній та зарубіжній психології. Молодий вчений. 2015. № 2(17). С. 353–356.
2. Бодашевська Ю. С. Особливості професійного самовизначення у ранній юності (гендерний аспект). World Science. 2019. № 8(48), Vol. 3. С. 45–49. DOI: DOI: https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31082019/6646
3. Горішня К. І. Вторинне професійне самовизначення: індивідуальна траєкторія розвитку. Габітус. 2020. Вип. 18, Т. 1. С. 81–85. DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.18.1.14>
4. Єлова Т. Основні чинники професійного самовизначення старшокласників. Педагогічний часопис Волині. 2016. № 2(3). С. 76–82.
5. Зарицька В. В. Соціально-психологічні чинники розвитку емоційного інтелекту. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Психологія. 2021. № 2. С. 19–22. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.2.4>
6. Калюжна І. П. Теоретичний аналіз психологічних чинників професійного самовизначення старшокласників. Вища освіта в Україні. 2017. Вип. 37-1, Т. VI(74). С. 350–360.
7. Остополець І. Ю., Маннапова К. Р., Медвідь І. В., Раджабова С. Ш., Табачник І. Г. Рефлексивність як метапсихічна функція саморозвитку особистості. *Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи*, 2025, Вип. № 3(68) Т.2, С. 100-113 DOI: <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2025-68-3-2-100-113>
8. Пінська О. Л. Психологічні аспекти професійного самовизначення в ранньому юнацькому віці. Актуальні проблеми психології в закладах освіти. 2022. Вип. 12. С. 39–50. DOI: <https://doi.org/10.31812/psychology.v12i.5735>

9. Шевенко А. М. Професійне самовизначення старшокласників як цілеспрямований процес. *Psychological Journal*. 2021. Vol. 7, Issue 8(52). С. 72–81. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.8.6>

Reference

1. Averianova, A. V. (2015). Conceptual approaches to the problem of professional self-determination of personality in domestic and foreign psychology. *Young Scientist*, 2(17), 353–356.

2. Bodashevska, Yu. S. (2019). Features of professional self-determination in early youth (gender aspect). *World Science*, 8(48), Vol. 3, 45–49. https://doi.org/10.31435/rsglobal_ws/31082019/6646

3. Horishnia, K. I. (2020). Secondary professional self-determination: Individual development trajectory. *Habitus*, 18(1), 81–85. <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2020.18.1.14>

4. Yelova, T. (2016). Main factors of professional self-determination of high school students. *Pedagogical Journal of Volyn*, 2(3), 76–82.

5. Zarytska, V. V. (2021). Socio-psychological factors of emotional intelligence development. *Scientific Bulletin of Uzhhorod National University. Series: Psychology*, 2, 19–22. <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2021.2.4>

6. Kaliuzhna, I. P. (2017). Theoretical analysis of psychological factors of professional self-determination of high school students. *Higher Education in Ukraine*, 37-1, Vol. VI(74), 350–360.

7. Ostopolets, I. Yu., Mannapova, K. R., Medvid, I. V., Radzhabova, S. Sh., & Tabachnyk, I. G. (2025). Reflexivity as a metapsychic function of personality self-development. *Theoretical and Applied Problems of Psychology and Social Work*, 3(68), Vol. 2, 100–113. <https://doi.org/10.33216/2219-2654-2025-68-3-2-100-113>

8. Pinska, O. L. (2022). Psychological aspects of professional self-determination in early adolescence. *Actual Problems of Psychology in Educational Institutions*, 12, 39–50. <https://doi.org/10.31812/psychology.v12i.5735>

9. Shevenko, A. M. (2021). Professional self-determination of high school students as a purposeful process. *Psychological Journal*, 7(8), 72–81. <https://doi.org/10.31108/1.2021.7.8.6>

Deinychenko L. M., Svidenska H. M., Piddubna V. V., Radzhabova S. Sh., Yudina H. O.

DIAGNOSTICS OF PROFESSIONAL SELF-DETERMINATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS

The article investigates the problem of professional self-determination of personality in early adolescence under conditions of dynamic socio-economic changes. The relevance of the study is driven by the contradiction between the social demand for professionally motivated specialists and the insufficient level of psychological readiness among graduates for a conscious choice of their life path.

The purpose of the article is to empirically study the psychological characteristics of professional self-determination in high school students and to determine its structural components, considering motivational, emotional, and reflexive factors.

The methodological framework of the study consists of diagnostic tools: N. Hall's Emotional Intelligence Test, value orientation techniques by O. Motkov, T. Ogneva, and M. Rokeach, and J. Holland's Vocational Preference Inventory. The empirical study involved 120 tenth-grade students from Donetsk, Kharkiv, and Cherkasy regions.

The research results demonstrated that the level of emotional intelligence serves as a significant regulator of professional reflection. Significant gender differences were identified: girls show higher indicators of empathy and emotional awareness, which creates prerequisites for a deeper comprehension of professional intentions. A differentiation of value hierarchies was established: boys are more often oriented toward extrinsic values (status, material well-being), while girls lean toward intrinsic values (self-development, spirituality). According to J. Holland's methodology, the social personality type dominates in the sample, indicating a tendency among youth toward professions in the field of interpersonal interaction.

A psychological gap was revealed between the level of significance and the realization of extrinsic values, which may act as a factor of anxiety and situational professional choice. It is concluded that professional self-determination is a multifactorial process where emotional self-regulation and the hierarchy of values play a leading role. The research results can be applied in developing differentiated vocational guidance programs and psychological support for high school students.

Key words: *professional self-determination, high school students, emotional intelligence, value orientations, gender differences, vocational personality type, psychological readiness, career choice.*

Дейниченко Лариса Миколаївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Дніпро;

Свіденська Галина Миколаївна – кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології, ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет», м. Дніпро;

Піддубна Валентина Василівна – асистент кафедри психології, Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана Хмельницького, м. Запоріжжя;

Раджабова Сабіна Шаїдівна – кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки і психології, Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького, м. Черкаси;

Юдіна Галина Олексіївна – старший викладач кафедри практичної психології та інноваційних оздоровчих технологій Навчально-наукового інституту «Українська інженерно-педагогічна академія» Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна, м. Харків.

Надходження статті: 26.02.2026

Прийняття статті до друку після рецензування: 22.03.2026

Оприлюднення статті: 25.03.2026

Ліцензія

Авторське право © Дейниченко Лариса, Свіденська Галина, Піддубна Валентина, Раджабова Сабіна, Юдіна Галина, 2026

Стаття ліцензована відповідно до
CC BY-NC 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>)